

Pietarsaari – kaupungin kehittyminen teollistumisen aikana

Isokatu, näkymä torilta pohjoiseen, n. 1920

Pietarsaari oli 1800-luvun lopulle saakka merenkulkukaupunki. Merimiehet asuivat ensisijaisesti Kanavapuistikon pohjoispuolella ja Skatassa, porvarien talojen sijaitessa torin ympärillä, sitä ympäröivissä kortteleissa sekä Isollakadulla. Teollistumisen käynnistyessä varsinaisesti 1800-luvun lopulla kaupunki muuttui ja siitä lähtien teolliset laitokset ovat leimanneet kaupunkia ja sen asukkaita. Kaupungissa on edelleen olemassa rakennuksia ja toimintoja, jotka kertovat siitä, miten teollistuminen vaikutti ihmisten arkeen ja kaupungin kehittymiseen.

Teollistuminen käynnistyi jo 1870-luvulla, vaikkakin pienemmässä mittakaavassa. Kaupungissa oli kymmenkunta yritystä, jotka voitiin luokitella teollisuudeksi. Teolliset laitokset eivät kuitenkaan olleet tuolloin niin suuria kuin miksi ne muuttuivat 1910-luvulla, jolloin Pietarsaari oli yksi Suomen teollistuneimmista kaupungeista. 1910-luvulla noin 30 % työikäisestä väestöstä työskenteli teollisuuden piirissä. Strengbergin tupakkatehdas oli hallitseva tehdas kaupungissa. Muista teollisista laitoksista voidaan mainita Pietarsaaren Konepaja, Tulitikkutehdas, Höyrysaha, Sikuritehdas, Sokeritehdas, Lassfolkin pitsitehdas, nahkatehtaat ja olutpanimo.

Kaupunki jaettiin vuoteen 1900 saakka fyysisesti kolmeen kaupunginosaan: Etelänummeen, Malmiin ja Pohjoisnummeen tai Skataan. Bertel Jungin Pietarsaaren asemakaava vuodelta 1906 jakoi kaupungin seitsemään kaupunginosaan. Uutuutena tässä on muun muassa, että kaavassa suunnitellaan asuinalueita rautatien itäpuolelle.

Strengbergin tupakkatehdas sijaitsi koko toiminta-aikansa kaupungin keskustassa. Strengbergin tupakkatehdas perustettiin jo 1762, mutta tehdas oli suhteellisen pieni 1800-luvun puoliväliin saakka, jolloin apteekkari Victor Schauman ja raatimies Philip Ulrik Strengberg ottivat hoitaakseen tehtaan johtamisen. Varsinainen kasvuaika ajoittui tehtailija Wilhelm Schaumanin johtamaan aikaan vuosisadan 1900 vaihteen paikkeilla. Tuotannon kasvaessa ja vanhojen kiinteistöjen jäädessä riittämättömiksi, purettiin vanhoja teollisuuskiinteistöjä. Uudet tuotantotilat rakennettiin samoille tonteille eli Alholminkadun kummallekin puolelle. Tehtaalla oli eniten työntekijöitä vuonna 1908 sen työllistäessä 1631 henkilöä, joista noin 80 % oli naisia.

Strengbergin tupakkatehdas länteen päin 1908

Muita Wilhelm Schaumanin johtamia tärkeitä teollisia laitoksia olivat Alholman hörysaha sekä Sikuritehdas. Jäljempänä mainitun Wilhelm Schauman perusti vuokrakiinteistöön Thodénin taloon osoitteessa Runeberginkatu 1. Täältä hän siirsi sen myöhemmin Alholmaan, jossa kiinteistö sijaitsee edelleen. Rakennus on nykyisin suojeltu sekä sisä- että ulkopuolelta. Sikuritehtaan työntekijöistä valtaosa oli naisia.

Birger Serlachius perusti Pietarsaaren konepajan panimotontille vuonna 1898. Kun tuotanto tarvitsi suuremmat tilat 1900-luvun alkupuolella, tehdas siirrettiin uudelle tontille, keskustasta katsoen toiselle puolelle rautatietä.

Anders Lassfolk perusti vuonna 1911 Suomen ensimmäisen nauha- ja pitsitehtaan Etelänummenkadulle. Toiminta alkoi puutalossa, mutta kasvoi nopeasti ja ensimmäinen tiilirakennus valmistui 1926. Viimeisin lisärakennus on vuodelta 1960. Strengbergin tavoin tätäkin teollisuutta hallitsi naistyövoima. Tehtaan toiminta päättyi vuonna 1992.

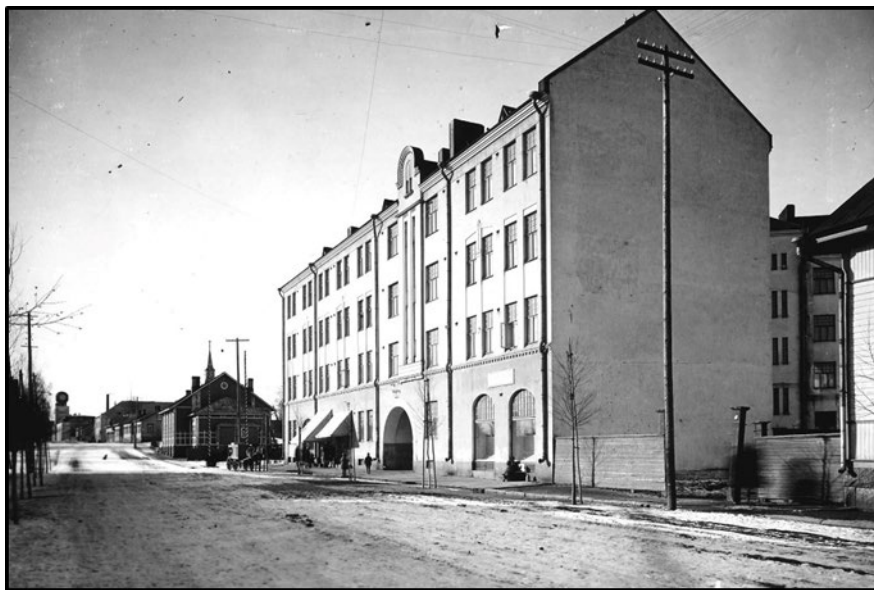
Osa vanhoista teollisuusrakennuksista sijaitsee edelleen kaupungin keskustassa ja ne kertovat teollistumisen kehittymisestä kaupungissa.

Strengbergin tupakkatehdas oli 1900-luvun alkupuolen suurin työnantaja kaupungissa. Tehdas kasvoi nopeasti ja uuden työvoiman tarve oli niin suuri, että uutta työvoimaa jouduttiin etsimään lähialuetta kauempaa. Strengbergin tupakkatehdas lähetti tuolloin agentteja ympäri maata. Nämä vierailivat muun muassa muiden kaupunkien tupakkatehtaissa ja yrittivät ylipuhua naisia tulemaan töihin Pietarsaareen Strengbergille. Kaikki kaupunkiin muuttaneet naiset eivät saaneet työtä tupakkatehtaalla, vaan osa heistä teki töitä piikana kaupungissa. Työ tupakkatehtaalla oli kuitenkin itsenäisempää työtä, siinä oli määrätty työajat eikä työnantajan luona asuttu. Yleensä huone ja asuttiin itsenäisesti. Tärkeä kehitys muuttoliikkeitä silmällä pitäen oli tietenkin rautatien kehittyminen. Rautatietä

ei vedetty Pietarsaareen, vaan se kulki Pännäisten kautta Kokkolan suuntaan. Pietarsaareen rakennettiin kuitenkin sivuraide 1886, osittain Otto Malmin ansiosta, ja näin saimme oman rautatieaseman.

Valtaosa Pietarsaareen nyt muuttaneista naisista oli 15–30-vuotiaita ja vuosina 1900–1910 valtaosa oli suomenkielisiä. Kahdessakymmenessä vuodessa, ajalla 1890–1910 Pietarsaaren asukasluku kasvoi 2000:sta runsaaseen 6000:een. Se tarkoitti kolminkertaista kasvua 20 vuodessa. Oltuaan lähes täysin ruotsinkielinen kaupunki vuonna 1890 Pietarsaaresta tuli vuonna 1910 kaksikielinen kaupunki, jonka suomenkielisen väestön osuus oli 41,7 %. Monet teolliset laitokset tarjosivat töitä erityisesti naisille, ja naiset olivatkin kaupungin enemmistönä vuonna 1900, jolloin naisten määrä oli 173 yhteensä 100 miestä kohden. Sukupuolten välinen ero tasoittui vähitellen, sillä yhä enemmän miehiä tarvittiin töihin höyrysahalle, sokeritehtaaseen ja Pietarsaareen konepajaan.

Kaupungin kasvaessa niinkin voimakkaasti kuin vuosisadan 1900 vaihteessa, ei asuntotuotanto pysynyt perässä, mikä tarkoitti hyvin ahdasta asumista. Skatan alue oli aiemmin ollut merimiesten kaupunginosa. Siitä tuli nyt työläisten kaupunginosa ja laajentaminen jatkui 1900-luvulla. Vuonna 1906 kaupungin asumisolosuhteista tehtiin tutkimus, josta ilmeni, että kaupungin jokaisessa huoneessa asui keskimäärin kaksi henkilöä. Lisäksi tutkimuksesta ilmeni, että puolet kaupungin asukkaista oli työläisiä.

Framin asuinrakennus vuonna 1929.

Asuntopulaa yritettiin helpottaa muun muassa rakentamalla Framin asuinrakennus vuonna 1909 ja Huovisen rakennus vuonna 1910 rautatien itäpuolelle. Uuteen Framin taloon rakennettiin myös oma vesijohto. Vesi pumpattiin ullakolla olevaan varastoon ja täältä vesi johdettiin talon asuntoihin. Pietarsaaren konepaja (myöhemmin Wärtsilä) lunasti rakennuksen työntekijöilleen ja rakennus varustettiin tehtaan omilla, täällä valmistetuilla pumpuilla, kylpyammeilla, pesualtailla ja vähitellen pesukoneilla. Moni muu sen sijaan haki edelleen juomavetensä jostakin kaupungin monesta kaivosta.

Jo 1910-luvulla alettiin suunnitella vesijohtojen ja samalla myös vesitornin rakentamista kaupunkiin. Kestää kuitenkin vuoteen 1928 ennen kuin suunnitelmia aletaan toteuttaa. Arkkitehti Lars Sonck saa tehtäväkseen suunnitella vesitornin kasvavaa kaupunkia varten. Vesitorni valmistui vuonna 1930 mäen päälle, jossa sijaitsi tuulimyllyjä edellisellä vuosisadalla. Toisen maailmansodan aikana tänne perustettiin ilmanvalvonta-asema, jonka miehityksenä oli etupäässä lottia. Vesitorni oli tuolloin ja on edelleenkin kaupungin maamerkki.

Strengbergin tupakkatehdas kuului myös niihin yrityksiin, jotka panostivat asuntoihin omille virkamiehilleen. Tehdas rakennutti nimittäin Virkamiestalon Sibeliuksenaukiolle. Rakennus valmistui vuonna 1920. Samalla aloitettiin Västanpån suunnittelu pienten omakotitalojen alueena. Näin alkoi kaupungin laajentuminen länteen päin.

Sähkön tarve kasvoi teollisten laitosten myötä. Samalla sähkö oli huomattavasti turvallisempi energiamuoto kynttilöihin ja kamiinoiniin verrattuna. Strengbergin tupakkatehdas oli hankkinut oman generaattorin jo vuonna 1889 saadakseen sähköä tehtaaseen. Kaupunki sai

oman sähkölaitoksensa vuonna 1900. Samalla kyseessä oli kaupungin ensimmäinen jugendtyylinen rakennus. Ensimmäiset sähköiset katulamput asennettiin 1901. Sähköstä eivät kuitenkaan hyötäneet pelkästään teolliset laitokset, vaan sähkö oli siunaus myös asukkaille.

Sähkölaitosta laajennettiin vuonna 1904 ja tähän tilaan sijoitettiin kaupunginsauna. Kyseessä oli tärkeä laitos, sillä hyvin harvassa talossa oli pesumahdollisuudet 1900-luvun alkupuolella. Nyt alettiin yhä enemmän kiinnittää huomiota hygieniaan ja terveyteen ja saunasta tuli osa kaupunkilaisten arkipäivää. Muutamaa vuotta myöhemmin, vuonna 1908 valmistui Malmin sairaala, joka rahoitettiin osittain Otto Malmin testamenttaamilla rahoilla. Sairaala sijoitettiin pitkien keskustelujen jälkeen kaupungin keskustan itäisellä puolella sijaitsevalle alueelle. Kaupunki sai oman synnytyslaitoksen jo vuonna 1905 lääkäri Elisabeth Backmanin toimesta. Hän rakennutti keskustaan, Myllymäelle talon toimintaa varten vuonna 1909.

Kaupungin aikuisten asukkaiden määrä kasvoi, mutta myös lapsia syntyi enemmän. Vuonna 1900 kaupungissa oli 800 kpl 0–4-vuotiasta lasta, mikä vastasi määrältään noin 500 lasta enemmän kuin vuonna 1900. Huoli lasten pärjäämisestä yksin molempien vanhempien ollessa töissä oli suuri Jakobstads marthaföreningissä, joka perusti ruotsinkielisen kansanlastentarhan. Yhdistys oli perustanut lastenseimen pikkuvauvoille jo vuonna 1902. Suomenkielinen lastentarha perustettiin myös 1907. Perustajina olivat yksityishenkilöt mm. Katri Kahelin. Martat ottivat hoitaakseen myös suomenkielisen lastentarhan toiminnan samana vuonna.

Kaksi vuotta myöhemmin yhdistys rakensi yksityishenkilöiden avustuksella lastentarhalle oman talon, eli nykyisen Barnabon Jaakonkadulla.

Myös koulupuolella tapahtui muutoksia. Vuonna 1910 rakennettiin uusi ruotsinkielinen kansakoulu, Lagmanin koulu, suomenkielisen kansakoulun muuttaessa Marian kansakoulun tiloihin Mariankadulle. Suomenkielisen kansakoulun tilat muuttuivat vähitellen liian ahtaiksi ja vuonna 1928 rakennettiin Ristikari. Kaupungissa panostettiin myös korkeampaan koulutukseen ja vuonna 1904 rakennettiin uusi, arkkitehti Bertel Jungin suunnittelema reaalioppilaitos nykyisen Koulupuiston vieressä olevalle mäelle.

Kaupungin keskustan läpi etelästä pohjoiseen, kirkon suuntaan, kulki ja kulkee edelleen kaupungin pääkatu, Isokatu. Kadun ulkonäkö ei ole mainittavasti muuttunut eteläisessä päässä kaupungin palon jälkeen vuonna 1835, jolloin porvaristo rakensi kotinsa ja liikkeensä kadun varrelle. Valtaosassa taloja oli portaat ja ovet kadulle päin. Kaupungin vuonna 1835 kokeman suurpalon kaltaisten tulipalojen riskin minimoimiseksi kadut rakennettiin leveiksi. Isonkadun nykyinen leveys on siis peruja tulipalon jälkeiseltä ajalta. Tulipalo alkoi Etelänummella, lähellä Malmin taloa ja levisi Etelänummen ja torin ylitse kanavaa (=nykyistä kävelykatua) kohden. Kanava peitettiin 1900-luvun ensimmäisinä vuosina ja se muutettiin puistikoksi, jonka keskellä kulki puukuja. Puut kaadettiin 1950-luvun puolivälissä, Isonkadun länsipuolella sijaitsevalla puistikon osalla. Kadulla tarvittiin nyt leveämmät ajokaistat ja pysäköintitilaa.

Tori, joka sai nykyisen kokonsa vuoden 1835 palon jälkeen, oli tärkeä kauppapaikka toripäivinä ja markkinoiden aikaan. Torikauppa kasvoi 1900-luvun alkupuolella siten, että vuonna 1912 otettiin käyttöön Heinätori, jossa kaupattiin tilaa vieviä tuotteita kuten heinää, olkea ja polttopuita. Torilla myytiin muun muassa kalaa, lihaa, leipää, vihanneksia, siirtomaatavaraa kuten esimerkiksi säilykkeitä, tuoreita ja kuivattuja hedelmiä, kahvia ja kukkia. Maanviljelijät myivät tuotteitaan torin länsipuolella, lähimpänä Isoakatua.

Tori oli myös tärkeä kokoontumispaikka. Tähän kokoontuttiin pitämään kokouksia, mielenosoituksia tai lakkoillessa. Raatihuone ja sen parveke toimivat tiedotuspaikkana, kun asukkaille haluttiin tiedottaa asioista, sekä juhlapaikkana esimerkiksi uutenavuotena.

Raatihuoneessa sijaitsi aikaisemmin kaupungin poliisilaitos, maistraatti, kaupungin rahatoimisto ja valtuuston istuntosali. Raatihuoneessa oli myös juhlasali, jota saatiin vuokrata. Valtuusto kokoontuu edelleen raatihuoneella.

Tori 1890-luvulla

Teollistuminen muutti ihmisten arkipäivää tuomalla lisää vapaa-aikaa, vapaita iltoja ja sunnuntaipäiviä. Nyt voitiin aktivoitua esimerkiksi eri yhdistyksissä, joita kaupunkiin oli perustettu. Yhdistyksistä tuli toinen koti heille, joiden perheet tai sukulaiset eivät asuneet kaupungissa. Varhainen yhdistys kaupungissa oli esim. 1890-luvulla perustettu Jakobstads Velocipedklubb. Nykyaikainen polkupyörä oli tehnyt läpimurtonsa kymmenisen vuotta aikaisemmin. Tähän saakka kaduilla oli totuttu ainoastaan jalankulkijoihin ja hevoskärryihin, mutta nyt kuvioihin tuli uusi kulkuneuvo, joka herätti sekä epäilystä että pelkoa.

Paikallislehdessä kirjoitetaan 28. toukokuuta 1904 purevasti jalkakäytävillä pyöräilemisen ilkeästä, jota kuvataan jopa ”tolkuttomaksi”. ”Ja nyt ilmojen lämmitessä vanhempien täytyy pelätä, että joku eteenpäin kiitävä polkupyöräilijä runtelee heidän lapsensa.” Polkupyörä oli pitkään tärkeä kulkuneuvo ja vielä 1950-luvulla pyörä oli autoa yleisempi.

Urheilutoiminta käynnistyi yhdistysten kautta 1900-luvun alkupuolella ja urheilukenttä sijaitsi ensin poliisin ja maistraatin nykyisellä paikalla. Uusi, edelleen käytössä oleva urheilukenttä, vihittiin käyttöön 1937. Oli sopivaa sijoittaa se Pietarinpuistikon varteen, sillä kaupunki oli alkanut kasvaa länteen päin.

Vuonna 1904 kaupunkiin saapui ensimmäinen auto ja linja-autoliikenne käynnistyi 1920-luvulla. Kaupunkia alettiin suunnitella myös moottoriajoneuvoille, vaikka niiden määrä ei vielä ollut kovin suuri. Tarvittiin kuitenkin taksiasema ja linja-autoasema. Vuonna 1957 Pietarsaaressa oli yksi auto 12 henkilöä kohden. Kuljetusten kasvaessa oli rakennettava uusia teitä ja Kolpintien rakentaminen aloitettiin 1950-luvun lopulla.

Uutta, nykyaikaisempaa kaupunkia suunnitellessa viheralueet saavat suuremman merkityksen jo 1900-luvun alkupuolella. Bertel Jungin kaava vuodelta 1906 toi kaupungin puistot esiin. Täältä löytyvät Runeberginpuisto, Raatihuoneenpuisto, Concordiapuisto ja Asemakadun myötäiset istutukset. Koulupuisto perustetaan 1900-luvun alussa kasvitieteelliseksi puutarhaksi. Sen tuli myös toimia reaalioppilaitoksen opetuspuutarhana.

Runeberginpuisto talvella, noin vuonna 1930. Vasemmalla hämöttää liiketalo, jossa muun muassa Teräs sijaitsi myöhemmin.

Nyt vuonna 2020 Pietarsaaren suunnitellaan kansallista kaupunkipuistoa. Kyseessä on yhtäjaksoinen puistojen, kulttuuriympäristöjen ja luonnonympäristöjen alue kaupungissa. Jungin asemakaavassa oli tähän jo alkua, sillä hän muotoili edelleen olemassa olevan puistojen, viheralueiden sekä kulttuuriympäristöjen ketjun, joka ulottui Rosenlundin

kulttuurimaisemasta asema-alueen kautta Koulupuistoon, Concordiapuistoon ja edelleen Hakamaan ja Piispansaaren kautta Kittholmaan.

Kasvavan väestön myötä myös Pietarsaaren kauppa kukoisti ja se toimi kaupungin ehdottomassa keskustassa. Kuten aikaisemmin mainittiin, tori oli tärkeä, mutta Raatihuoneenkadun, Kauppiaankadun ja Kanavapuistikon varrelle rakennettiin uusia liiketaloja ja toimintaa oli paljon kahden korttelin verran torilta kaikkiin ilmansuuntiin. Alueella sai huvitella käymällä elokuvissa, ruokaostoksilla, vaate-, rauta- ja kukkaostoksilla, auton pystyi tankkaamaan, sai vierailla kahviloissa, ravintoloissa, apteekeissa ja pankeissa.

Seuraava suurempi teollistumisaalto tuli Pietarsaareen toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvulla, ja myös se on jättänyt jälkensä kaupunkiin. Suurin osa palveluista oli edelleen keskitetty keskusta, mutta kauppiaa oli myös muissa kaupunginosissa.

1950-luvulla rautatien myötäinen alue kehittyi teollisuusalueeksi. Alueen tehtaita olivat esim. Tekonahka Oy, Naula ja Telon. Kaikki nämä kuuluivat Nars-konserniin, jonka toimisto sijaitsi kaupungin keskustassa Alholminkatu 5:ssä. Asuinrakennuksia alettiin rakentaa rautatien itäisellä puolella sijaitsevalle alueelle, Lontooseen. Ensimmäiset talot oli rakennettu tänne jo 1923–24, mutta 1940-luvun lopulla alueelle laadittiin uusi kaava. Kaupunki rakensi vuoden 1950 paikkeilla tänne kolme asuinrakennusta. Kussakin rakennuksessa oli 8 asuntoa, jotka koostuivat yhdestä huoneesta ja keittiöstä.

Vuosina 1950/1952 kaupunkiin liitettiin alueita Pedersörestä, kuten esim. Lammassaari, Karhusaari, Pedersören Kirkonkylä, Vestersundinkylä ja Skutnäs. Asukasluku kasvoi yhdistämisen myötä, mutta myös sitä kautta, että olemassa olevat teolliset laitokset kasvoivat ja uusia laitoksia perustettiin, joihin tarvittiin lisää työntekijöitä. 1950-luvulla asukasluku kasvoi 300–500 henkilöllä vuodessa. Schaumanin tehtaasta tuli kaupungin suurin työnantaja. Työntekijöiden määrä kasvoi vuoden 1950 vajaasta 600:sta 3000:een vuonna 1976.

Kaupungin elintarviketeollisuus kasvoi. Snellman, joka perustettiin 1951, osti Tuhkasen makkaratehtaan Skatassa 1959 ja jatkoi valmistustaan Skatassa. Sundellin jäätelötehdas sijaitsi Pinnonäsinkadulla.

Kaupunkikuva muuttui keskustan osalta, kun keskustaan alettiin rakentaa kerrostaloja. Kanavapuistikon ja nykyisen Perämiehenkadun välisellä alueella vanhat talot saivat väistyä uusien tieltä. Vanha Isokoulu purettiin jo vuonna 1928 ja purkutyö jatkui vielä 1950-luvulla. Säästöpankki rakensi uuden talon Isonkoulun paikalle vuonna 1933.

Castrénin talo kirkon luona purettiin 1956 ja korvattiin City-talolla. Vanha Pigkärringsgränden hävisi ja tilalle tuli Perämiehenkatu kerrostaloineen ja katuineen, jotka vielä tänä päivänä henkivät 1950-lukua.

1950-luvulla kaupankäynti oli edelleen keskittynyt pääasiassa keskustaan, muissa kaupunginosissa oli pienempiä kauppia. Vuonna 1959 saimme kaupunkiimme ensimmäisen tavaratalon, Centrumin, Järn-Rauta muutti uusiin tiloihin Choraauksenkadulle vuonna 1961, Pedersöre handelslag laajennettiin tavarataloksi 1960-luvulla ja sai nimekseen Sokos, ja vuonna 1967 kaupunkiin saapui Stockmann.

Kulutustottumuksemme muuttuivat, emme enää kuluttaneet pelkästään tarvitsemaamme, vaan myös paljon muuta. Tuotteet esiteltiin näyteikkunoissa. Kaupat panostivat paljon houkutteleviin näyteikkunoihin. Ne toivat väriä ja elämää kaupunkikuvaan. Lettiin kävellä keskustassa, katselemassa näyteikkunoita, ehkä pysähtyttiin katsomaan, mitä televisiossa esitettiin.

Vuoteen 1990 saakka valtaosa palveluista, kaupoista, torikaupasta, konttoreista, elokuvateattereista ja ravintoloista sijaitsi kaupungin keskustassa. Elämä pyöri torin ympärillä sekä ympäröivissä kortteleissa, kirkolle ja Perämiehenkadulle sekä Alholminkadulle päin. Sekä aikuiset että nuorisotapasivat keskustassa. Katuralli oli aktiivisimmillaan 1970–80-luvuilla, mutta on vähitellen hiipunut, vaikka Pietarsaareissa onkin nykyisin enemmän autoja kuin 1970-luvulla.

Puistotalo ja Warman kenkäkauppa 1950-luvun lopulla.

Monet vuosien 1900–1970 aikana tapahtuneet muutokset olivat mahdollisia, sillä kaupunki ja sen asukasluku kasvoivat. Vuosittain kasvavilla verotuotoilla rahoitettiin uudisrakentamista ja kasvavaa palvelumäärää.

Meillä on edelleen paljon palveluita kaupungin keskustassa, mutta miten jatkamme tästä eteenpäin? Me muutumme, samoin muuttuvat tottumuksemme, ja olemme nyt seuraavan kysymyksen äärellä: muutummeko me vai muuttuuko kaupunkimme, jotta keskustastamme voisi tulla elävämpi? Tänä päivänä keskustassa on monia tapaamispaikkoja, mutta ne eivät ehkä ole samoja paikkoja kuin 1950-, 1960- ja 1970-luvuilla. Miltä tulevaisuuden tapaamispaikkamme näyttävät? Nyt voimme osallistua ja vaikuttaa asiaan.